

IQTISODIYOT NAZARIYASIDA MILLIY IQTISODIYOTNING MUVOZANATLI VA MUTANOSIBLI RIVOJLANISHI

Salomova Muhayyo G'ulomjon qizi

Toshkent kimyo-texnologiyalar instituti talabasi

Ilmiy rahbar: Mo'minova Dildora Dilshadovna

Kalit so'zlar: *milliy iqtisodiyot, muvozanat, mutanosiblik, iqtisodiy barqarorlik, o'sish, investitsiya, sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat sohasi, iqtisodiy siyosat, diversifikatsiya.*

Annotatsiya

Quyida milliy iqtisodiyotning muvozanatli va mutanosib rivojlanishi masalalari ko'rib chiqiladi. Iqtisodiyot tarmoqlari orasidagi uyg'unlik, resurslardan to'g'ri foydalanish va davlat siyosatining o'rni tahlil qilingan. Bundan tashqari barqaror iqtisodiy o'sish, aholi turmush darajasini ko'tarish va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatlari ham muhokama etiladi. Maqolada asosiy g'oya shundan iboratki — iqtisodiyot tarmoqlari birgalikda, bir-birini to'ldirib rivojlansa, butun mamlakat ham rivojlanadi. Shuningdek, O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlar va ularning amaliy natijalari ham tahlil qilingan.

Kirish

Har qanday davlatning kuchi ko'p jihatdan uning iqtisodiyotiga bog'liq. Iqtisodiyot yaxshi ishlasa, odamlar yaxshi yashaydi, davlat rivojlanadi. Lekin bu shunchaki bir soha rivojlanishi bilan bo'lmaydi — sanoat ham, qishloq xo'jaligi ham, xizmat ko'rsatish ham bir-biri bilan uyg'un bo'lishi kerak. Agar bu uyg'unlik

bo'lmasa, rivojlanish bir tomonlama bo'lib qoladi va oxir-oqibatda muammolarga olib keladi.

Hozirgi davrda globallashuv kuchayib bormoqda, xalqaro aloqalar rivojlanmoqda, texnologiyalar jadal o'zgarmoqda. Bu o'zgarishlar yangi imkoniyatlar ochadi, lekin shu bilan birga yangi muammolarni ham keltirib chiqaradi. Shuning uchun milliy iqtisodiyotni muvozanatli rivojlantirish — bu har bir davlat uchun birinchi darajali vazifa bo'lib qolmoqda.

Agar biror tarmoq rivojlanib, boshqalari ortda qolsa — iqtisodiyotda nomutanosiblik paydo bo'ladi. Bu esa inqirozlarga, resurslarning bekorga ketishiga va ijtimoiy muammolarga olib keladi. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, faqat barqaror va mutanosib rivojlangan mamlakatlar uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga erisha olgan.

Milliy iqtisodiyot nima va nima uchun muhim?

Milliy iqtisodiyot deganda mamlakatdagi barcha tarmoqlar, korxonalar, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarining yig'indisi tushuniladi. U mamlakatning nechog'lik boyligini, odamlarning qanchalik yaxshi yashashini belgilab beradi. Iqtisodiyot qanchalik kuchli bo'lsa, davlat ham shunchalik mustaqil va barqaror bo'ladi.

Milliy iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari:

- sanoat
- qishloq xo'jaligi
- xizmat ko'rsatish sohasi
- transport va logistika
- savdo va moliya

Bu tarmoqlarning barchasi bir-biriga bog'liq. Biri zaiflab qolsa, qolganlariga ham ta'sir qiladi. Masalan, transport yaxshi ishlamasa, ishlab chiqarilgan mahsulot

bozorga yeta olmaydi. Moliya tizimi sustlashsa, korxonalar kredit ola olmaydi va rivojlana olmaydi. Demak, har bir tarmoq — iqtisodiyot zanjirining muhim bir bo'g'ini.

Muvozanatli rivojlanish deganda nima tushuniladi?

Oddiy qilib aytganda, muvozanatli rivojlanish — bu barcha tarmoqlar bir xil sur'atda, birga rivojlanishi. Masalan, sanoat ishlab chiqarishni oshirsa, qishloq xo'jaligi ham xom-ashyo yetkazib berishni ko'paytirishi, transport esa bu mahsulotlarni o'z vaqtida yetkazishi kerak. Agar bitta bo'g'in ishlamasa — butun zanjir cho'ziladi.

Iqtisodiyot nazariyasida muvozanat tushunchasi juda muhim o'rin tutadi. Iqtisodchi olimlar — xususan Keyns, Samuelson va boshqalar — muvozanatli iqtisodiyotni barqaror o'sishning asosi deb hisoblashgan. Ular isbotlab berganki, tarmoqlar orasidagi nomutanosiblik qisqa muddatda sezilmasligi mumkin, lekin vaqt o'tishi bilan katta iqtisodiy zararlarga olib keladi.

Ko'pgina mamlakatlar aynan shu muvozanatni saqlay olmagani uchun iqtisodiy inqirozlarga yuz tutgan. 2008 yilgi jahon moliyaviy inqirozi buning yorqin misoli — moliya sohasi haddan tashqari tez rivojlanib, real iqtisodiyotdan uzilib qoldi. Natijada butun dunyo iqtisodiyoti larzaga keldi.

Mutanosiblik — tarmoqlar orasidagi to'g'ri nisbat

Mutanosiblik deganda har bir tarmoqning iqtisodiyotdagi ulushi to'g'ri bo'lishi tushuniladi. Masalan, qishloq xo'jaligi sanoatga xom-ashyo beradi, sanoat esa qishloqqa texnika va o'g'it qaytaradi. Xizmat sohasi ikkalasini qo'llab-quvvatlaydi. Bu o'ziga xos bir aylanma — agar u to'g'ri aylanib tursa, iqtisodiyot barqaror bo'ladi.

Iqtisodiyotda mutanosiblikni ta'minlash uchun davlat rejali tarzda harakat qilishi lozim. Faqat bozor kuchlariga tayanish ba'zan yetarli bo'lmaydi — chunki xususiy sektor foyda ko'radigan sohalarga ko'proq sarmoya kiritadi, kam foydali,

lekin zarur sohalarga e'tibor kamaytiradi. Aynan shu yerda davlatning tartibga solish roli katta ahamiyat kasb etadi.

Xitoy, Janubiy Koreya va Singapur kabi mamlakatlar o'z iqtisodiyotlarida tarmoqlar o'rtasidagi mutanosiblikni davlat tomonidan boshqarish orqali qisqa vaqtda yuqori rivojlanish sur'atlariga erishdi. Bu tajribadan o'rganish bizga ham foydali bo'lishi mumkin.

Resurslardan oqilona foydalanish

Iqtisodiyot o'sishi uchun resurslar kerak. Bular:

- inson resurslari (mehnat)
- tabiiy boyliklar
- kapital va investitsiyalar
- texnologiyalar
- axborot va bilim

Agar bulardan to'g'ri foydalanilsa, ishlab chiqarish ham ko'payadi, odamlar ham ko'proq daromad oladi. Buning uchun esa malakali kadrlar tayyorlash, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish juda muhim. Hozirgi kunda bilim va texnologiya — eng qimmatli resurs hisoblanadi. Neft yoki gaz tugashi mumkin, lekin bilim va innovatsiya cheksiz.

Resurslardan samarasiz foydalanish esa katta yo'qotishlarga olib keladi. Masalan, yer resurslaridan noto'g'ri foydalanish qishloq xo'jaligi unumdorligini pasaytiradi, suv resurslarini isrof qilish esa ekologik muammolarga sabab bo'ladi. Shuning uchun resurs boshqaruvi — iqtisodiy siyosatning muhim qismi bo'lishi kerak.

Davlatning roli

Davlat bu jarayonni tartibga solib turadi. Qanday yo'llar bilan?

- xorijiy va ichki investitsiyalarni jalb qilish

- yangi zavodlar, fabrikalar qurish
- yo'l, elektr, internet kabi infratuzilmani rivojlantirish
- kichik biznesni qo'llab-quvvatlash
- yangi texnologiyalarni joriy etish

Davlat siyosatining samarali bo'lishi uchun u uzoq muddatli strategiyaga asoslanishi kerak. Qisqa muddatli yutuqlar uchun uzoq muddatli manfaatlarni qurbon qilmaslik zarur. Masalan, tabiiy resurslarni tez sotish qisqa muddatda daromad beradi, lekin ular tugagach, iqtisodiyot asossiz qoladi.

Bundan tashqari, davlat soliq siyosati orqali ham iqtisodiy muvozanatni ta'minlay oladi. Rivojlanishi zarur bo'lgan tarmoqlarga soliq imtiyozlari berish, investorlarni qo'llab-quvvatlash — bularning hammasi iqtisodiy muvozanat uchun xizmat qiladi.

Diversifikatsiya — xavfni kamaytirish yo'li

Faqat bitta sohaga tayanib bo'lmaydi. Masalan, agar mamlakat faqat neft eksport qilsa — neft narxi tushib ketsa, butun iqtisodiyot qiynaladi. Shuning uchun turli sohalarni birga rivojlantirish — ya'ni diversifikatsiya — juda muhim. Bu iqtisodiyotni mustahkam qiladi va tashqi xavf-xatarlardan saqlaydi.

Diversifikatsiyaning yana bir afzalligi — yangi ish o'rinlari yaratish. Turli sohalarda ishlab chiqarish ko'paysa, ko'proq odam ish bilan ta'minlanadi, daromadlar oshadi, aholining xarid qobiliyati ko'tariladi. Bu esa o'z navbatida ichki bozorni rivojlantiradi.

Norvegiya — neft daromadlarini turli sohalarga yo'naltirish orqali diversifikatsiyaga erishgan mamlakatning yaxshi misoli. Ular neftdan tushgan pulni ta'lim, texnologiya va ijtimoiy sohaga sarmoya sifatida kiritdi. Bugungi kunda Norvegiya dunyodagi eng yuksak turmush darajasiga ega mamlakatlardan biri.

O'zbekistonda muvozanatli rivojlanish: hozirgi holat va istiqbol

O'zbekistonda so'nggi yillarda ko'plab islohotlar amalga oshirildi. Sanoat modernizatsiya qilindi, qishloq xo'jaligiga e'tibor kuchaydi, xizmat sohasi kengaydi. Sanoat zonalari ochildi, eksport ko'paydi, xorijiy investorlar ko'proq kela boshladi. Bu o'zgarishlar iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shmoqda.

Kichik biznesning o'rni ham oshib bormoqda — bu yangi ish o'rinlari demak, odamlarning daromadi ko'payishi demak. Hukumat tomonidan kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash uchun bir qancha dasturlar ishga tushirildi: imtiyozli kreditlar, soliq yengilliklari, biznes inkubatorlar tashkil etildi.

Lekin hali hal qilinmagan muammolar ham bor. Qishloq xo'jaligida unumdorlik past, sanoatda tayyor mahsulot ishlab chiqarish ulushi yetarli emas, xizmat sohasida raqobat hali zaif. Bu muammolar to'g'ri siyosat va izchil islohotlar orqali hal qilinishi mumkin.

Umuman, yo'nalish to'g'ri — lekin hali qilish kerak bo'lgan ishlar ko'p. Asosiy maqsad: xom ashyo eksportiga bog'liqlikdan qutilish va tayyor mahsulot ishlab chiqarishga o'tish. Bu O'zbekiston uchun ham, har qanday rivojlanayotgan mamlakat uchun ham asosiy strategik vazifa.

Xulosa

Shunday qilib, milliy iqtisodiyotning muvozanatli va mutanosib rivojlanishi — bu shunchaki nazariy gap emas. Bu amaliy zaruriyat. Tarmoqlar o'rtasidagi uyg'unlik, resurslardan to'g'ri foydalanish va davlatning oqilona siyosati — bularning hammasi birgalikda ishlasa, iqtisodiyot barqaror rivojlanadi.

Iqtisodiy muvozanat — bir marta erishilib, unutilib qo'yiladigan narsa emas. Uni doim saqlash, yangi sharoitlarga moslashtirib borish kerak. Globallashtirish sharoitida bu yanada muhimroq bo'lib bormoqda. Bugungi kunda raqobatbardosh bo'lish uchun mamlakat nafaqat ko'p ishlab chiqarishi, balki aqlli va samarali ishlab chiqarishi lozim.

Investitsiyalarni jalb qilish, kichik biznesni rivojlantirish, tashqi aloqalarni kengaytirish, ta'lim sifatini oshirish — bularning hammasi bir maqsadga xizmat qiladi: odamlar yaxshi yashasin, mamlakat rivojlansin. Buning uchun esa iqtisodiyotning hech bir sohasi e'tibordan chetda qolmasligi kerak.

O'zbekiston uchun esa kelgusi yillardagi asosiy vazifa — xom ashyo iqtisodiyotidan bilim iqtisodiyotiga o'tish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va inson kapitalini rivojlantirish. Bu yo'lda amalga oshirilayotgan islohotlar to'g'ri yo'nalishda ketmoqda va ularga izchillik bilan davom etish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shodmonov Sh., G'ulomov S. Iqtisodiyot nazariyasi. — Toshkent: Sharq, 2002. — 192 b.
2. Jo'rayev N.M. Iqtisodiyot asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 2010. — 3. 120 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida».
5. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy rivojlanish va kambag'allikni qisqartirish vazirligi. Iqtisodiy islohotlar to'g'risidagi hisobot. — Toshkent, 2023.
6. Samuelson P., Nordhaus W. Economics. 19th edition. — New York: McGraw-Hill, 2009. — 244 p.